

Det löser sig – inte

De papperslösa lever illegalt i Sverige. Papperslösa barn är alltid rädda, också i skolan – men skolan är all trygghet de har. Hos deras lärare väcker det tunga frågor: Ta strid med myndigheterna? Hjälpa familjen med pengar? Erbjudna en boplats?

TEXT Katarina Bjärvall

Ett rum fem trappor upp i en förort till Stockholm. Två sängar, ett litet bord, en stol. Mikro, kylskåp, teve. Toalettrum. Tio kvadratmeter, kanske tolv – hem åt en mamma och hennes tre barn.

Mehriban, tolv år, och Fidan, nio, sitter på varsin säng och – vad? Vilar, tänker, väntar?

Klockan är tolv en tisdag. Varför är ni inte i skolan, undrar jag.

– Jag ville inte bara idag, säger Mehriban med blicken på sina knän.

Hennes lillasyster nickar.

– Jag ville inte heller. Jag kan inte göra något bra där. Ibland har vi prov och då får jag bara ett rätt. Det är skämmigt.

Mamma Hadije bjuder på te och sockerbitar som hon själv kokat av strösocker, mjölk och vanilj. Hon förklarar på azeriska varför hon inte fått iväg flickorna till skolan:

– Jag sa att de skulle gå men de sa nej. I Sverige finns det en lag som säger att man inte kan tvinga barn. Och de är nästan vuxna.

Jag tittar på de späda flickorna, Mehriban med sin hoppvikta kropp, Fidan med sin hoppfulla nyfikenhet. Nästan vuxna? Småbarn. Men kanske ändå. Vuxna ögon.

Hadije, hennes man och Mehriban och Fidan kom till Sverige för fem år sen. De sökte asyl på grund av mannens politiska engagemang i hemlandet Azerbajdzjan. Familjen fick avslag på sin ansökan,

fick en dotter till, överklagade, fick avslag igen, överklagade och fick definitivt avslag för drygt ett år sedan. Då gick de under jorden. Kanske kommer de att lämna in en ny ansökan om uppehållstillstånd.

Polisen söker dem för att kunna utvisa dem till Azerbajdzjan. För fem veckor sedan greps pappan. Det var en rutinkontroll i Stockholms tunnelbana, han saknade legitimation. Han skickades tillbaka direkt, utan att ta farväl av sina barn. Kanske för att polisen inte lät honom göra det, kanske för att han inte ville avslöja dem och deras gömställe.

När pappan försvann tvingades familjen flytta från en andrahandslägenhet till det här hyresrummet som Hadije betalar 3 500 kronor i månaden för. Hon har inte råd. Enstaka timmar har hon städjobb, annars lever familjen på pengar från kyrkan och ideella organisationer.

Flickorna går kvar i samma skola som de gick i medan de var asylsökande och deras lillasyster går på samma förskola. Hur trivs de? Det är jobbigt i skolan, om det är de överens.

- Ibland ska man berätta om sin familj. Alla berättar om sin pappa, "han jobbar här, han är taxichaufför". Då känns det som om min pappa inte finns på riktigt, säger Fidan.

Mehriban tittar upp.

- Det är också jobbigt att det bara är vi som inte har uppehållstillstånd.

Några killar retar henne för det - de säger att hon borde åka hem. Det är somaliska killar, berättar hon och jag ser den här förortens skoningslösa hierarki: lägre status än invandrare från världens fattigaste länder har bara de som Sverige ratat.

Är era lärare bra, frågar jag.

- Jätte. Min fröken tar ibland in mig i ett litet rum och frågar hur jag mår och om min mamma har några pengar, säger Fidan.

- Jag tycker om alla mina lärare och alla kompisar, säger Mehriban.

- Det är en jättebra skola, säger Hadije. Lärarna lugnar ner barnen.

Fidan och Mehriban är rädda för polisen. Och polisen är mycket närvarande i det område där de bor; på gångvägen utanför mötte jag och tolken en polisbil.

- Om polisen kommer till skolan går vi in på toa och låser. Om skolan är slut så springer vi hem, säger Fidan.

Ett problem är språket. Flickorna talar bra svenska men på senare tid har de nästan slutat tala azeriska; de säger att de glömt språket. Men det är det språk de måste tala med sin mamma. Hennes svenska räcker inte.

Denna mamma och hennes tre flickor, instängda i ett rum i ett land som inte vill ha dem, är på väg mot en situation där de inte kan tala med varandra, där de inte ens har ordens trygghet och tröst längre.

Men mer akut är kanske att flickorna inte äter, vare sig i skolan eller hemma. När jag frågar varför rycker de på axlarna och säger de att de inte vill. Mehriban vill inte ens gå in i matsalen.

- Det finns en liten bänk i korridoren utanför, där sitter jag när de andra äter, säger hon.

Flickorna tycker inte att de är duktiga i skolan - förr var de det, men sedan pappan försvann kan de inte koncentrera sig.

Finns det något ämne ni är bra på, frågar jag.

- Lite gånger, säger Fidan. Sex gånger nio, det är femtio... femtionio? Femtiosex? Nej, femtiofyra!

Hennes leende är stolt och oemotståndligt. Jag vill se det igen och frågar: vad skulle behövas för att ni skulle bli lite gladare?

- Att pappa skulle komma, säger Fidan.

- Att vi fick stanna i Sverige, säger Mehriban.

Men ingen av dem ler.

Skolan ligger bara några hundra meter bort. Rektor Ann-Catrin Andersson tar sig tid omgående. Vi sätter oss på varsin sida om ett konferensbord och det visar sig att hon inte vet att hon har två papperslösa elever på sin skola.

Märks det inte att ni inte får skolpeng för dem, undrar jag.

- Det är klart att vi egentligen behöver pengar för de elever som går här. Men så många papperslösa har vi inte.

Nu när du vet, kommer du att rapportera till polisen att barnen finns här?

- Nej. Det här är ju den enda tryggheten de har. Men om polisen frågade skulle jag inte undanhålla det.

Skolan ligger i ett område där de sociala påfrestningarna är stora. Därför utmärker sig inte Mehriban och Fidan särskilt mycket. En stor del av de andra eleverna, som har skolplikt och rätt till skolgång, har nästan lika stora problem, berättar Ann-Catrin Andersson.

Ibland är de papperslösa eleverna mindre krävande än andra. Eftersom de inte omfattas av någon skolplikt kan skolan till exempel inte hämta dem dagar som den här, när de inte kommer.

- Jag säger till lärarna att de får fixa fram en extra macka när det behövs, eller pengar för någon utflykt, men att de inte får bli för oroliga och personligt involverade. De måste fokusera på kunskap. Skolledningen och elevhälsoteamet får avlasta dem, säger Ann-Catrin Andersson.

Fidans lärare Sonya Persson bjuder in mig i ett grupprum med penslar och färgburkar. Hon har, tillsammans med en kollega, ansvar för Fidans klass - en, som hon säger, "trasig trea". Fidan har hon haft som elev i ett och ett halvt år. I årskurs 2 gjorde hon stora framsteg men sedan pappan försvann har hon tappat fotfästet.

- Hon kommer till skolan dåligt klädd, utan varma kläder, och säger att hon vill bli sjuk. Med maten är det katastrof, det är

världens bråk innan jag kan få i henne en grönsak. Hon är nästan lite apatisk.

Det är provocerande för en lärare att se elever som skulle kunna prestera bra passiveras av omständigheter som de inte rår över.

- Det här är klipska flickor, de har lätt med inläring. Men nu gör de inte sina läxor. Fidan säger att hon inte kan, fast egentligen är det så att hon inte orkar med livet.

Var går gränsen för hur mycket en lärare kan engagera sig? Sonya Persson säger att hon ställer sig den frågan varje dag. Hon hänvisar till FN-konventionen om barns rättigheter som Sverige har undertecknat och som bland annat slår fast att alla barn har rätt till utbildning och att barn inte ska skiljas från sina föräldrar.

- Jag känner mig förtvivlad och förbannad. Efter bibeln är barnkonventionen den heligaste texten för mig, men vi bryter mot den på alla punkter. Ibland har jag tänkt att "nu tar jag dem hem så får de bo där". Men samtidigt är skolan en myndighet, och en myndighet får inte gå emot en annan.

Sonya Persson har fått nära kontakt med Hadije och engagerat sig mer än vad hon hade behövt göra. I ett brev, avsett för Hadije att använda i kontakter med Migrationsverket och Migrationsdomstolen, har Sonya Persson formulerat barnens behov och fått flera lärare att skriva under. Hon tar också särskilt ansvar för Fidan, lånar henne sin telefon och sitter ibland med henne i famnen.

- Jag vaggar henne och låter henne gråta och är tacksam att hon vågar ta emot det. Det löser sig, säger jag, men hon tror inte på det längre.

Alla namn i texten är fingerade.

Fakta/Papperslösa barn

Papperslösa barn kan ha mycket olika bakgrund. Sanna Vestin, frilansjournalist och ansvarig för Rädda barnens verksamhet kring dessa barn, pekar på fyra grupper:

- Barn i familjer som fått definitivt avslag på en asylansökan och som håller sig gömda.
- Barn i familjer som aldrig sökt om asyl eller uppehållstillstånd och som lever irreguljärt i landet.
- Barn i familjer som fått avslag på en asylansökan men som inte kan utvisas (t ex därför att deras hemland inte vill ta emot dem) och som alltså inte behöver hålla sig gömda. I dessa grupper finns även "ensamkommande barn", ungdomar som kommit till Sverige utan föräldrar.
- Barn som förlorat sina föräldrar och som gömmer sig efter att ha fått avslag på en ansökan om uppehållstillstånd på anknytning till någon släkting.

Sammanlagt tros dessa grupper omfatta minst 3 000 barn under 18 år. Det totala antalet papperslösa personer i Sverige beräknas till ungefär 30 000.

Inga papperslösa barn har idag rätt till skolgång, något FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för eftersom de strider mot FN-konventionen om barns rättigheter. Den statliga utredningen *Skolgång för barn som ska avvisas eller utvisas* från 2007 föreslog en ändring men ledde inte till något lagförslag. Enligt Utbildningsdepartementet ska en ny utredning tillsättas i frågan.

Det är fullt lagligt för kommuner och skolor att redan idag erbjuda papperslösa barn skolgång. Om skolan är skyldig att underrätta polisen i dessa fall är däremot oklart. Ett framtida regelverk bör utformas så att dessa barn skyddas i skolan, säger Mona Bergman, undervisningsråd på Skolverket.